

STRATÉGIAI VEZETÉS ÉS MAGYAR NÉPHADSEREG

1957 — AZ ÚJJÁSZERVEZÉS MEGINDÍTÁSA

A forradalmat követő hónapokban a lefegyverzett, szétesett hadsereg sorai nehezen rendeződtek. A hadsereg összlétszáma 1957 január végén 43 086 fő volt, de ebből 10 360-an ekkor a karhatalomnál szolgáltak.

Az új kormány már a karhatalom megszervezése, de a későbbiek folyamán a fegyveres erők újjászervezése során (is) mindenekelőtt azok a *politikai megbízhatóságának* megszilárdítására fordította a fő figyelmet. Biztosítani kívánták, hogy a karhatalmi alakulatokba és az újjászerveződő hadseregbe csak olyan személyek kerülhessenek be, akik politikai tekintetben szilárdan az új/régi rezsim mellett álltak. Ezért minden — továbbra is fegyveres szolgálatot vállaló — katonatisztnak az Elnöki Tanács által 1956. november 10-én kibocsátott ún. “Tiszti Nyilatkozat”-ot kellett aláírni, melyben elítélte a forradalmat, s kinyilvánította, hogy fegyveresen is részt vállal a forradalom leverésében. Bizonyára sokan meggyőződésből, sokan egzisztenciális okokból, esetleg “reálpolitikai” belátásból írták alá, de a “Tiszti Nyilatkozat” egésze, s különösen a forradalom elleni harcra való készség, a szovjet-magyar “fegyverbarátság” melletti elkötelezettség kinyilvánítása politikai szempontból a vízvonalzó szerepét töltötte be. A tisztikar 75—80%-a írta alá a nyilatkozatot. (Az aláírást megtagadókat néhány nap alatt leszerelték.)

A pártvezetés és a kormány kezdettől fogva elutasította a forradalom semlegességre vonatkozó követelését, s egyértelműen kinyilvánította a Varsói Szerződés szervezetéhez való tartozást és hűséget. Ezt tükrözték a magyar kormányküldöttség 1957. márciusi moszkvai tárgyalásai is. A két kormányküldöttség a nemzetközi helyzetre hivatkozva mondta ki, hogy a Varsói Szerződés alapján “ideiglenesen” szovjet csapatok tartózkodhatnak Magyarországon.

Az MSZMP Ideiglenes Központi Bizottsága 1957. február 11-én a szovjet elvárásoknak megfelelően irányelveket fogadott el a hadseregben működő párt- és politikai szervek tevékenységére vonatkozóan. Az elfogadott határozat a korábbi évektől — valamint a többi “szocialista” hadseregben érvényesülő gyakorlattól — eltérő módon rendezte a hadseregben belüli politikai irányítás és munka egész rendszerét.

A szovjet normáknak megfelelően a forradalom alatt a követelt „politikamentes hadsereg” eszményét elvetették és nyomatékosan hangsúlyozták: a hadsereget csak jól működő pártszervezetek és kinevezett politikai apparátus teheti alkalmassá a párt által megadott feladatok „ingadozásoktól mentes” és eredményes végrehajtására. Megerősítették a kinevezett politikai apparátust és a politikai helyettesi rendszert, melyek irányítása a Politikai Csoportfőnökség hatáskörébe tartozott. De ez a Csoportfőnökség a jövőben nem lett azonos a párt Katonai Osztályával. Hangsúlyozták, hogy a hadseregben is biztosítani kell a pártszervezetek működését, természetesen csakis az MSZMP határozatai és Szervezeti Szabályzata alapján. De tevékenységüket a jövőben a kinevezett politikai helyettesek nem irányíthatják, viszont kötelesek egymást „pártszerűen” segíteni. Az egy személyi felelősség elve alapján dolgozó parancsnokok kötelesek voltak személyesen irányítani és ellenőrizni a politikai munkát, s annak végzésére a „párthatározatok szellemében” megfelelő parancsokat és utasításokat adni.

A pártirányítást 1957. végén még egyértelműbbé tették, amikor is november 12-én az MSZMP Politikai Bizottsága (PB) kimondta, hogy a Magyar Néphadsereg egész tevékenységét (irányítását, ellenőrzését) a párt Központi Bizottsága (illetve PB-je) végzi. Minden esetleges félreértést elkerülendő, még az irányítást, ellenőrzést végző szervezetet, személyeket is meghatározták.

Az irányítást és ellenőrzést a Központi Bizottság részint közvetve — a Minisztertanácsban és a Honvédelmi Bizottságban dolgozó kommunisták útján — részint közvetlenül, a KB Titkársága és a KB Közigazgatási és Adminisztratív Osztály útján gyakorolta. A Politikai Bizottság és a Titkárság tagjai rendszeresen részt vettek a hadsereg jelentősebb gyakorlatain, értekezletein. A Titkárság egy tagja személyesen és rendszeresen foglalkozott a hadsereg ügyeivel, aki egyben tagja volt a Honvédelmi Bizottságnak is.

A honvédelmi miniszter, a politikai főcsoportfőnök és a Néphadseregi pártbizottság első titkára rendszeresen köteles volt beszámolni a Politikai Bizottságnak, illetve a Titkárságnak a párthatározatok végrehajtásáról és általában a hadsereg helyzetéről.

Ugyanezen politikai bizottsági ülés a korábbi alapelveket megerősítve elfogadott egy „Irányelvek a Magyar Népköztársaság fegyveres erői pártszervezetei és politikai szervei részére” c. dokumentumot. Az új „Irányelvek” néhány hadseregbeli sajátosság figyelembe vételével, ugyanazokkal a jogokkal és kötelességekkel ruházta fel a pártszerveket és alapszervezeteket, amelyek a polgári életben érvényesek. A KISZ szervezetek irányítását is a pártszervek feladatává tette. Pontosította („állampártként” értelmezte!) a kinevezett politikai szervek jogi helyzetét, megállapítva, hogy ezek egyrészt katonai szervek, másrészt az MSZMP adott szintű apparátusának részei is. A parancsnoki tekintélyt volt hivatva védeni, hogy némileg korlátozta az alapszervezetek jogát a parancsnokok

fegyelmi hatáskörét illetően. A pártszervezetek szerepét viszont jelentősen növelte azzal, hogy kötelezte a parancsnokokat: az egész személyi állomány, illetve a csapat, az intézet egészét érintő fontosabb parancsok, intézkedések kiadása előtt kérjék ki a pártbizottság (pártvezetőség) véleményét, javaslatát.

Megszülettek az első intézkedések a legfontosabb *szervezeti, technikai, képzési feladatok* megoldására. Az ismét “működésbe” hozott Honvédelmi Minisztériumban a korábbinál minden szerv kisebb lett. A Honvédelmi Minisztérium létszáma felére csökkent: 1957. január 25-én 1860 főben állapították meg.

Így — természetesen — szervezeti változások is történtek. Uszta Gyula vezérőrnagy, hadseregparancsnokként 1957. január végén adta ki a Néphadsereg 1957. évi szervezetének kialakítására vonatkozó intézkedését, melyet május 5-ig kellett végrehajtani. Ennek alapján megszűntek a hadtestparancsnokságok, s a korábbi nyolc szárazföldi hadosztályból három maradt meg a legszükségesebb hadosztály közvetlen fegyvernemi- és szakegységekkel és alegységekkel. A Vezérkar Légvédelmi Csoportfőnökség a miniszter december 7-i intézkedésére megszűnt és megalakították az Országos Légvédelmi Parancsnokságot (OLP).

Már 1957. tavaszán a honvédelmi miniszter utasítására a hadsereg felelős vezetőiből bizottság alakult az újjászervezett Magyar Néphadsereg tényleges helyzetének felmérésére és a további feladatok számbavételére. A bizottsági jelentést (mely normális helyzetről számolt be és kitért a közvetlenül megoldásra váró feladatokra is) a Varsói Szerződés Egyesített Fegyveres Erői (EFE) Főparancsnoksága nem fogadta el, s ezért nyáron ténymegállapító bizottságot küldött Magyarországra. E bizottság végül is elfogadta a magyar Honvédelmi Minisztérium részéről adott helyzetértékelést, s őszi összegző jelentésében a Magyar Néphadsereget “megfelelő”-re minősítette.

Ilyen körülmények között (és ennek hatására) az MSZMP Politikai Bizottságának 1957. szeptemberi határozata alapján megindult a távlati hadseregfejlesztés terveinek kidolgozása, illetve a nélkülözhetetlen szervezeti keretek létrehozása. Ez a dokumentum azt a célt tűzte ki (hosszabb távra) feladatként, hogy a Néphadsereg zárkózzon fel a szövetséges haderők átlagos színvonalára és váljon alkalmassá együttműködésre. Ugyanakkor elvi döntés született a Néphadsereg nagyságrendjéről, belső struktúrájáról, mindkét haderőnem fejlesztésének és majdani korszerűsítésének alapvető céljairól.

Ennek megfelelően a honvédelmi miniszter már 1957. október 23-án kiadott egy, a tábormokok és tisztek hadművelési-harcászati felkészítésének feladatait tartalmazó direktívát. Ez az intézkedés már az összefegyvernemi hadseregnek a háború kezdeti időszakában atom- és más tömegpusztító fegyverekkel végrehajtott hadműveletének és harcának elsajátítását állította előtérbe.

1958—1968 A MINŐSÉGI KÖVETELMÉNY

1958-ban a Honvédelmi Minisztérium közvetlen alárendeltségében egy új — negyedik — lövészadosztályt hoztak létre. Ugyancsak felállításra került egy Repülő Kiképző Központ parancsnokság Kecskeméten, melynek alárendeltségében három vadászrepülő-ezredet hoztak létre. (A már meglévő három légvédelmi tüzérezred az OLP alárendeltségébe került.) Ezen intézkedések politikai hátterét, biztosítóját (sőt katalizátorát) jelentette az MSZMP Politikai Bizottsága 1958. április 23-i határozata, mely megállapította, hogy a Magyar Néphadsereg képessé vált a társfegyveres testületekkel együtt a belső (!) ellenség bármely támadásának szétzúzására és szükségszerűen a “testvéri szövetséges hadseregekkel” együttműködve az esetleges külső támadás visszaverésére.

Vezetési szempontból az volt a jellemző, hogy a honvédelmi miniszter közvetlenül vezette a négy (gépkocsizó) lövészadosztályt, a Repülő Kiképző Központot és az Országos Légvédelmi Parancsnokságot, míg a hadsereg többi szervezetét a HM-szervek főnökei irányították. A vezérkar, mint a vezetés központi szerve igyekezett koordinálni a minisztérium egészének vezetési tevékenységét.

Ebben a periódusban a minőségi fejlesztést megelőző követelmény a hadsereg legfőbb területeinek fejlesztése, a szövetséges hadseregek színvonalára való felzárkózása volt. A felső politikai vezetés az 1960-as években — az ötéves népgazdasági tervekhez kapcsolódóan — középtávú tervben határozta meg az egyes időszakokban megoldandó legfontosabb teendőket, megoldásuk sorrendjét. Ezeket a terveket az Egyesített Fegyveres Erők Főparancsnokságával előzetesen egyeztették.

A Néphadsereg minőségi fejlesztésének előkészítése egymásra épülő, komplex feladatsort jelentett. Magába foglalta:

- a vezetés színvonalának emelését, új szervezetek kialakítását;
- a hadsereg korszerű technikával történő átfegyverzését és azok alkalmazásának kiváló elsajátítását;
- a kiképzés tartalmának, rendszerének, módszereinek, bázisrendszerének fejlesztését, s ennek részeként a korszerű harcászati és hadművelleti elvek ismeretét.

A fejlesztés feladatai tehát nem korlátozódtak kizárólag egyik vagy másik összetevőre, mert ezek együttesen alkották a minőségi fejlesztés fogalmát és tartalmát.

A minőségi fejlesztés majdani feladatainak végrehajtásához a magyar párt- és állami vezetés egy gyorsabb ütemű, viszont éppen ezért belső feszültségektől és komoly hibák lehetőségétől nem mentes utat választott: a hadseregfejlesztés konkrét feladatainak megoldására az alapvető területek fejlesztését és az ehhez

szükséges legfontosabb feltételek egyidejű megteremtése határozták el. Ezt a kockázatos utat, a még mindig hidegháborús nemzetközi helyzet időnkénti éleződésével, a haditechnika rendkívül gyors ütemű fejlődésével magyarázták.

A kormány honvédelmi politikáját az 1960-ban elfogadott honvédelmi törvény szabályozta. Természetesen ezt a jogi kodifikációt 1959-ben megelőzte a párt VII. kongresszusán elfogadott határozat, mely megszabta az ország hosszú távú honvédelmi politikáját. Majd két évtizeden keresztül ez a két dokumentum adta meg a fejlesztés keretét.

A gyakorlati feladatok megoldását elősegítette az elvek tisztázása (pl. az 1960. évi Honvédelmi Törvény), a pénzügyi feltételek — lehetőségekhez mérten elégséges — biztosítása. Nem meglepő, hogy a legfelsőbb katonai vezetésben e döntésekkel személyi változás is együtt járt. Az Elnöki Tanács 1960. május 17-i hatállyal Révész Géza vezérezredeset “betegségeire való tekintettel, saját kérésére” felmentette miniszteri tisztségéből és Czinege Lajost — az Országgyűlés Honvédelmi Bizottságának elnökét, a Szolnok Megyei Pártbizottság első titkárát — honvédelmi miniszterré és egyúttal altábornaggyá nevezte ki.

A hadseregfejlesztés napirendre kerülése, (valamint az MSZMP Szervezeti Szabályzatának az egymást követő kongresszusokon történt módosítása) a pártvezetést a hadseregen belüli pártirányítás és ellenőrzés megváltoztatására készítette. Az MSZMP Politikai Bizottságának 1960. augusztus 9-i és 1967. március 7-i határozatai megerősítették a pártirányítás és ellenőrzés eddig bevált alapvető elveit és rendszerét, ugyanakkor gondoskodtak azok továbbfejlesztéséről, egységes rendszerbe foglalásáról. Az 1967. március 7-i határozat megszabta a politikai irányítás (feltételezett) háborús viszonyok közötti rendjét is. A néphadseregben a politikai irányítás rendszere a PB március 7-i határozatának megfelelően biztosította az egyszemélyi parancsnoki rendszer működését, de a pártirányítás maradéktalan érvényesülését is.

Adott politikai viszonyok között nem meglepő, hogy a Magyar Néphadsereg továbbfejlesztésére vonatkozóan a Honvédelmi Minisztérium a Varsói Szerződés Egyesített Fegyveres Erők Törzsével egyeztetve dolgozott ki a távlati tervet, hiszen ennek egyik fő célkitűzése: felzárkózás a VSZ többi hadseregéhez. A Néphadsereg fejlesztése során nem csak a potenciális ellenség törekvéseit vették figyelembe, de lépést kellett tartani a szövetségesek lehetőségeivel, színvonalával is. Ezt szem előtt tartva határoztak úgy, hogy a magyar hadsereg két alapvető fegyvernemre tagoldjon: a *szárazföldi, valamint a honi légvédelmi és repülő csapatokra*.

A fejlesztési feladatok megoldása megkövetelte a hadászati és a hadműveleti *katonai vezetés* szintjének elkülönítését is. A hadműveleti rendeltetésű szárazföldi hadsereg parancsnokság létrehozása már a forradalom előtt felmerült, de eddig erre nem kerülhetett sor. Változtatni kellett azon az eddigi gyakorlaton, amely szerint a Honvédelmi Minisztérium magasabb egységeket, önálló egységeket, oktatási-, ellátási-, egészségügyi és egyéb intézményeket közvetlenül vezetett.

A szárazföldi hadműveleti csapatok esetében elsősorban vezetési és szervezési változásokra került sor. 1961. augusztusában Székesfehérváron megalakult az Összefegyvernemi 5. Hadseregparancsnokság, Csémi Károly vezérőrnagy parancsnoksága alatt. E hadseregparancsnokság alárendeltségébe került, a már meglévő négy gépkocsizó lövészhadosztály és a rétsági 31. önálló harckocsiezred (melyet hadosztállyá kívántak átalakítani). Természetesen a szárazföldi seregtest parancsnoka is a honvédelmi miniszter közvetlen alárendeltségébe tartozott.

Az évtized második felében folytatódott a Néphadsereg szervezetének és vezetésének átszervezése. A vezetés struktúrájának módosítása alapján 1966-ban a szárazföldi hadműveleti csapatok szervezetének további javítása szándékával létrehozták a ceglédi 3. hadtestparancsnokságot. Az új hadműveleti parancsnokság átvette a hadseregparancsnokságtól a két (4. és 8.) keretjellegű és emiatt hosszabb menetkészültségi idejű gépkocsizó lövészhadosztály vezetését.

1967-ben a miniszter direktívában határozta meg a mozgósítással összefüggő fejlesztési feladatokat a rakéta-atomfegyverekkel váratlanul mért ellenséges csapások során alkalmazandó mozgósítási rendszert, valamint az esetleges háború kezdeti időszakában elszenvedett veszteségek pótlására decentralizálta létrehozandó tartalékképzést. Ekkor jelent meg a polgári védelemről szóló kormányhatározat (1964) végrehajtásáról szóló HM utasítás is. Ez — összefüggésben az egyre növekvő keretesítéssel is — jelentősen megnövelte a mozgósítási feladatokat. A Minisztertanács Honvédelmi Bizottságának 1964-es határozata alapján írta alá a HM utasítás a megyei, fővárosi honvédelmi bizottságok létrehozását. A Vezérkar szervezési és mozgósítási csoportfőnöke és a Minisztertanács Tanácsi Hivatala által kiadott együttes utasítás jelentősen megnövelte a tanácsi szervek mozgósítással kapcsolatos feladatait.

Összegzésként az 1960-as évektől elmondható, hogy a Magyar Néphadsereg mindkét haderőneme az évtized végére képessé vált a politikai vezetés által kitűzött feladatok végrehajtására. Az nem a hadsereg kompetenciája, hogy döntsön jónak, vagy rossznak (pl. Csehszlovákia megszállása) minősíthető politikai célok elérésében való részvételről. De — és ez vitathatatlan — 1970-re az MN már képessé vált szövetséges egységek egységekkel, magasabb egységekkel valló együttműködésre.

A hadseregfejlesztés feladatainak meghatározását és végrehajtását számottevően befolyásolta, hogy az MN extenzív fejlesztése befejeződött. A haderő szükséges szervezeti keretei kialakultak. A további extenzív fejlesztés ezért nem volt indokolt, de a népgazdaság anyagi lehetőségei és munkaerő helyzete miatt nem is lett volna rá mód. A hadseregfejlesztés tekintetében (is) tehát az intenzív jelleg került előtérbe.

1970-ES ÉVEK — A MINŐSÉGI FEJLESZTÉSRE VALÓ TÖREKVÉS

A hadügy forradalma elérte az MN-t is, de az extenzív fejlesztést változatlanul nem lehet kiiktatni. A 70-es években a 90 ezer főt valamivel meghaladó hadsereget 50—60 tábornok irányította. (1952 óta először ismét lett — szovjet mintára — hadseregtábornok: az Elnöki Tanács 1978. november 7-én Czinege Lajos honvédelmi minisztert léptette elő.)

Az 1972-ben módosított alkotmány rendelkezéseivel összhangban rögzítette az Országgyűlésnek az Elnöki Tanácsnak, a Minisztertanácsnak, a minisztereknek és az országos hatáskörű szervek vezetőinek, a fővárosi-, megyei- és helyi tanácsoknak a honvédelemmel kapcsolatos jogkörét és feladatait. Törvényesítette a területi honvédelmi bizottságok rendszerét, s kimondta, hogy ezek béke idején a Minisztertanács Honvédelmi Bizottsága irányítása alatt állnak.

Látható, hogy a törvényhozók úgy vélték: háborús viszonyok között a vezetés és közigazgatás csak akkor képes a megváltozott és rendkívüli körülmények között helytállni, ha erre már a békeidőszakban a lehetőségeknek megfelelően felkészül. Ez azt is jelentette, hogy esetleges háborús körülmények az országos és helyi vezetés legnagyobb fokú centralizációját, rendkívüli hatáskörrel felruházott vezető szervek létrehozását követelheti meg.

Ezzel az esetleges szükségességgel számolt az 1972-ben módosított Alkotmány is, amikor rögzítette: háború vagy az állam biztonságát súlyosan fenyegető veszély esetén a Magyar Népköztársaság Elnöki Tanácsa rendkívüli hatáskörrel felruházott Honvédelmi Tanácsot hozhat létre. Hasonlóan alakulna háborús viszonyok között a területi, helyi vezetés rendszere és jogköre is — a vezetés teljes hatalmú “kormánybiztosra” bízható.

A szárazföldi- és a honi légvédelmi csapatoknál végrehajtott technikai fejlesztés létszámkihatásait a szervezeti felülvizsgálat és a racionalizálás, valamint a — korábban felduzzasztott létszámmal dolgozó — HM és Vezérkari szerveknek csökkentése sem ellensúlyozhatta. Újabb létszámot kértek a politikai vezétéstől és újabb tartalékosok bevonására került sor. De ezen intézkedések csak átmenetileg javíthattak. A technikai korszerűsítéssel újabb és újabb létszámfejlesztéssel járt együtt, illetve kölcsönhatásban történt.

A minőségi fejlesztés újszerű feladatai ismételten és a korábbiaknál hangsúlyozottabban vetették fel a felső és közép szintű katonai vezetés átfogó korszerűsítését, a felemás megoldások megszüntetését a Honvédelmi Minisztérium főparancsnoksági vagy/és politikai hatáskörének tisztázását, egyáltalán a hadművele-

ti vezetési szintek rendszerének átfogó kiépítését. Ez a folyamat gyakorlatilag három évig tartott.

A Honvédelmi Minisztérium 1972—1973-as átalakulása azt a célt szolgálta, hogy a korszerű vezetési eszközök alkalmazásával a HM hatékonyabban tudja vezetni a technikailag jól felszerelt csapatok és leválaszthassák a HM-ről azokat a tennivalókat, amelyek alacsonyabb szinten, illetve a HM-en kívül is megoldhatók. A HM struktúrájának átalakítását arra alapozták, hogy a közép-hadműveleti szintű parancsnokságok további kiépítésére kerül sor. Így a HM hatékonyabban képes lehet megoldani a hadászati vezetés, a politikai irányítás, a kiképzés, a hadtápbiztosítás, a harckészültség és mozgósítás feladatait. Viszont mégsem sikerült ekkor még létrehozni a fegyverzeti- és technikai fejlesztés egységes minisztériumi irányító szervét.

A Minisztérium létszáma 2000 fő alatt maradt, viszont a minisztériumi irányító szervek egymás után hozták létre a saját — tényleges vagy csak presztízs jellegű — hatáskörüket, lehetőségeiket növelő háttérintézményeiket. A megszűnt Kiképzési Csoportfőnökség jogutódként Kiképzési Főfelügyeletet hozta létre — Általános Gépkocsizó Lövész, Harekocsizó, valamint Tiszti és Tiszthelyettesi Csoportfőnökség néven. A Vezérkar Szervezési és Mozdósítási Csoportfőnökséget kettéválasztották, és önálló csoportfőnökségekként működtek tovább. Megszűnt a HM Ellenőrzési Főosztály, majd 1976-ban a hadtápszervezetből kiválva alakult meg a Beruházási és Fenntartási Főnökség. Lényeges változást jelentett a Térképész Szolgálatfőnökség, illetve 1975-ben a Rádióelektronikai Főnökség megalakítása.

Az irányítási struktúra átalakítását jelentette, hogy 1972. január 1-jén a hátországvédelem egységes rendszerének irányítására megalakult Kovács Pál vezérőrnagy parancsnoksága alatt a Hátországvédelmi Parancsnokság. Ezen egység rendszerben a Honvédelmi- és a Belügyminisztérium, a Munkásőrség Országos Parancsnoksága, valamint a Polgári Védelem szorosan összehangolva tevékenykedett. Így aztán összekeveredett a honvédelem, a katasztrófa-elhárítás és a belső (politikai) rend biztosítása. A hátországvédelem — a feladatok jellegét és tartalmát, valamint a végrehajtó erőket tekintve — katonai és polgári védelmi feladatokat jelentett. Így például a Hátországvédelmi Parancsnokság szervezetében Árvízvédelmi Törzs alakult, amely az árvízvédelem irányítását átvette a Műszaki Főnökségtől. (A HM Árvízvédelmi Törzse átalakult Árvízvédelmi Bizottsággá). A polgári védelmet biztosító alakulatok — ezzel egyidejűleg — szervezetenként önálló magasabb egységet képeztek.

Az egységesítést azzal indokolták, hogy — miután a hátországvédelemmel eddig külön a Honvédelmi Minisztérium, a Belügyminisztérium, a Munkásőrség Országos Parancsnoksága és a Polgári Védelem foglalkozott — ez nehezítette a fegyveres erők és testületek által megoldandó feladatok egységes tervezését,

irányítását valamint az összehangolt felkészülést. Ezt az állapotot számolták fel a hátszágvédelem egységes rendszerének kiépítésével, melynek során viszont a (sok esetben a honvédelemtől igencsak távol eső) feladatok jelentős része a Magyar Néphadsereghez került. Természetesen továbbra is jelentős (belső) feladatok hárulnak a Belügyminisztérium és a Munkásőrség erőire, de most már az egységes rendszerbe épülve. Ezzel összefüggésben a Minisztertanács 1974. november 1-jén külön rendeletekben szabályozta a rendőrség és a határőrség feladatait. Ezzel kialakultak és megszilárdultak a hátszágvédelem katonai szervei és erői, de egyben a pártbefolyás is biztosított volt a Munkásőrségen keresztül.

A korábbi megyei kiegészítő parancsnokságokat megyei hadkiegészítési és területvédelmi parancsnokságokká szervezték át 1975-ben (rendeletileg 1974. október 1-jével), s a továbbiakban ellátták a területvédelemmel összefüggő feladatokat is. Mind a Hátszágvédelmi Parancsnokság, mind a megyei parancsnokságok a feladatok tervezésében, szervezésében és irányításában együttműködnek a határőrség, rendőrség, munkásőrség és polgári védelem országos és megyei szerveivel. A kibővült feladatkörű parancsnokságok szervezték a fegyveres erők és testületek kiegészítésével, mozgósításával a népgazdaság szolgáltatásainak kötelezettségeivel összefüggő honvédelmi igazgatási, valamint területvédelmi feladatokat.

Lényeges változást jelentett továbbá, hogy 1973. januárjában megszűnt az eddig szinte minisztériumi feladatokat ellátó Országos Légvédelmi Parancsnokság és megalakult az 1. Honi Légvédelmi Hadseregparancsnokság. A csapatrepülő erők vezetésére létrehozták a Csapatrepülő Parancsnokságot és a Légvédelmi és Repülő Hadművelési Ügyeletési Szolgálatot.

Az átszervezés természetesen személyi döntéseket is maga után vont. Már 1971-től (a Hátszágvédelmi Parancsnokság élére kijelölt Kovács Pál vezérőrnagy helyébe) Kárpáti Ferenc vezérőrnagyot nevezték ki politikai főcsoportfőnökké. Ezt követően 1973-ban a Minisztertanács Csémi Károly altábornagyot nevezte ki a honvédelmi miniszter első helyettesévé (december 20-tól államtitkárként), Oláh István altábornagyot az MN vezérkari főnökévé, Pacsek József vezérőrnagyot kiképzési főfelügyelővé, egyben miniszterhelyettesé. Mórocz Lajos vezérőrnagy lett az 5. Hadsereg parancsnoka, miután elődjét, Kálózi József vezérőrnagyot személyügyi főcsoportfőnökké nevezték ki.

Az idő túlhaladta ezeket az adott törvényi kereteket. A társadalomban, a hadügyben és nem utolsósorban a nemzetközi helyzetben bekövetkezett változások szükségessé tették, hogy a 70-es évek második felére az új körülményeknek megfelelő politikai és törvényi szabályozás szülessen a honvédelem egészéről.

1976-ban fogadták el az új honvédelmi törvényt, amely azt a célt szolgálta, hogy — nem minden ideologikus felhang nélkül — “a társadalom szilárd és egyre szélesedő bázisán”, a fegyveres erők és testületek fejlődésének, magas fokú harckészültségének figyelembevételével hosszú távra rendezze a honvédelem valamennyi fontos kérdését. (A Minisztertanács rendelete részletesen szabályozta a törvény végrehajtását.)

Új vonása volt a törvénynek, hogy részletesen szabályozta a honvédelem irányítási rendszerét. Az 1976. évi honvédelmi törvény IV. része részletesen rögzítette a háborús viszonyok között elrendelhető rendkívüli intézkedések körét, melyek az állam(!)polgárok tartózkodásának kijelölésétől, mozgásának korlátozásától, a sajtótermékek előzetes ellenőrzésén keresztül a közlekedés és a postai forgalom korlátozásáig terjedhet.

A technika — szervezet — ember viszonylatrendszerében a már korábban is jelentkezett feszültségek tovább mélyültek. A kormánytól kapott kisebb mértékű létszámnövelési lehetőség és a belső átcsoportosítás korábbiaknál szélesebb körű alkalmazása sem tudta az ellentmondásokat csökkenteni. Fokozatosan kezdett kialakulni az a felismerés, hogy a felhalmozódott feszültséget csak egy átfogó szervezeti reform oldhatja meg. A feltételek azonban nem voltak adottak, s a szükséges elhatározottság sem alakult megfelelően. A feltétlenül szükséges szervezeti reform végrehajtása ezért az 1980-as évekre halasztódott.

Ennek alapján már 1972. áprilisban kiadásra került “A Magyar Néphadseregben folyó tudományos munka elvei és irányítási rendje” c. miniszteri utasítás, és a 15 éves távlati kutatási terv.

A miniszteri utasítás (természetesen az MSZMP tudománypolitikai irányelveit, de kétségtelenül a Néphadsereg sajátos viszonyait is szem előtt tartva) kialakította a szervezeti kereteket, s szabályozta a tudományos kutatás, a tudományszervezés és irányítás, a tájékoztatás, e munkát segítő könyvtári tevékenység, az erkölcsi és anyagi elismerés, valamint a tudományos munka eredményei hasznosításának kérdéseit. (Ekkor alakult meg a Honvédelmi Minisztérium Tudományos Kollégiuma, melynek munkaszervezője Hadtudományi Intézet lett.)

A Honvédelmi Minisztérium Katonai Tanácsa 1975. június 2-ai ülésén tárgyalta a Hadtudományi Intézet javaslatát és elvetette az abban megfogalmazott ajánlásokat, sőt a HM vezetése 1975-ben az intézet megszüntetéséről döntött. Ez utóbbi intézkedése nem volt kellően megalapozott, hiszen éppen akkor szűkítette a hivatásszerűen tudományos kutatással foglalkozók számát, amikor annak növelése, további szélesítése lett volna indokolt. Ez tovább fokozta a tudományos munkával szembeni igények és a lehetőségek közötti ellentmondást, és a tudományos munkával kapcsolatos ellenérzésekről tanúskodott. (A parancs alapján kibontakozott eredmények és fogyatékoságokat elemezve 1982-ben újabb miniszteri parancsot adtak ki, de az igények és lehetőségek közötti ellentmondást ez az intézkedés sem tudta feloldani.)

Az ülést követően 1975. júliusában megjelenő miniszteri parancs a Katonai Tanács véleményével összhangban elrendelte a vezérkar tudományos osztályának megalakítását.

A 60-as években — a hadügyi forradalom keretében — a nyugati hadelméletben új áramlatok kerültek előtérbe. A világháború elkerülhetősége sokkal reálisabbnak

túnt a korábbi évtizedekhez viszonyítva. Ugyanakkor vizsgálták a korlátozott és helyi háborúk, katonai konfliktusok kitörésének, lefolyásának politikai, gazdasági, kulturális és ideológiai (vallási) gyökereit, hátterét. Az ellenpólust jelentő szovjet hadtudományban (bár ott is viták alakultak ki például a Vezérkar és a Vezérkari Akadémia tudományos kollektívái között) szintén vizsgálták a helyi háborúk tapasztalatait, mégis elég egyöntetűen egészen az 1970-es évekig úgy vélték, hogy a háború a két világrendszer közötti döntő fegyver összecsapást jelenthet. A katonai erők és az egész ország teljes anyagi, szellemi, erkölcsi erőinek megfeszítésével megvívott világháború állt elemzéseik középpontjában. De azért a hadászati vita minden résztvevője (és szenvedő alanyai a moszkvai Vezérkari Akadémián tanuló magyar tisztek is) egyetértettek abban, hogy a haditechnika fejlődésének hatására a hadügyben komoly változások következtek be.

A Magyar Néphadsereg minőségi fejlesztése során megtett út nem problémáktól és nehézségektől mentes folyamat volt. Továbbra sem volt megfelelően elrendezett a különböző szintű vezető szervek feladat- és felelősségi rendszere, s emiatt gyakori volt a felső szervek részéről az aprólékos operatív beavatkozás az alárendelt szervek életébe. A különböző szintű parancsnokságok megnövekedett jogkörével és önállóságával nem álltak arányban anyagi és egyéb lehetőségeik. Ezek a feszültségek és ellentmondások az országos átlagot meghaladó terheket róttak a személyi állomány jelentős részére, mely a 80-as évek politikai, gazdasági stb. feszültségét még tovább fokozta.

Már a 70-es évek végén a felső politikai vezetés olyan igényt támasztott a katonai vezetéssel szemben, hogy országunk nagyságrendjének földrajzi elhelyezkedésének, a Varsói Szerződésben betöltött helyzetünknek, valamint a fegyverzetben és a technikában végbemenő változásoknak jobban megfelelő szervezeti struktúra kialakítására tegyen javaslatot. Országunk nagyságának és katonaföldrajzi helyzetének jobban megfelelő, a meglévőnél kisebb, kevesebb, de korszerűbb eszközökkel rendelkező, könnyebben vezethető hadseregépítése volt a cél. Ez azonban csak részben és vontatottan valósult meg, elsősorban a régi gondolkodás következtében. Holott a változtatás ekkor már elengedhetetlen volt.

1980-AS ÉVEK — A RENDSZERVÁLTÁS FELÉ

A 80-as évek első felében már egészen nyilvánvalóvá vált, hogy a “szövetségi hűség oltárán” nem áldozható fel tovább a nemzeti szuverenitás. Mód és lehetőség mutatkozott a gorbacsovi peresztrojka katonapolitikai következményeinek kihasználására, a korábbi szempontok átértékelésére. A 70-es év végére, 80-as évek elejére “kiüresedett” intenzív fejlesztési koncepció dinamikus tartalommal való megtöltése új vezetési stílust igényelt, amely valamelyest határozottabb

szakmai és kevésbé politikai szempontot képvisel. A magyar (önállóbb!) katonai stratégia kidolgozása napirendre kerülésével Czinege Lajos hadseregtábornokot, honvédelmi minisztert 1984. december 6-án nyugállományba helyezték (fölfelé "bukttatták": miniszterelnök helyettes lett).

Az új miniszter, Oláh István vezérezredes felkészültsége, katonai ismerete reményt nyújtott egy olyan koncepció megvalósítására, mely az 1984-re megme-revedett (hadsereg) szerkezetet megbontva hatékonyabbá, korszerűbbé és egy-ben hazánk lehetőségeihez, szükségleteihez jobban igazodó haderőt eredmé-nyezhet. Az nyilvánvaló volt, hogy a régi struktúrák — ebbe az irányba — nem voltak továbbfejleszthetők. Ez természetesen szemléletmód megváltoztatását, új arculatot biztosított, követelt a hadsereg teljes személyi állományától. Oláh Ist-ván rövid minisztersége alatt meg is felelt a várakozásoknak. Már első utasítása-inak egyikében elrendelte az MN dandár-szervezetre való átállításának kidolgo-zását, előkészítését, bár ez eltért a VSZ-tagállamok hadsereg-szervezési elveitől. De ez nem azt jelentette, hogy figyelmen kívül lehetett hagyni a Varsói Szerző-dést. A VSZ tagállamainak (párt) állami vezető 1985-ben még 10 éves meghosz-szabbításról írtak alá jegyzőkönyvet. Semmi (?) jele nem volt annak, hogy ez a szerződés meghosszabbítás még 5 évet sem fog élni és a VSZ-el együtt hatályát veszti.

Oláh István vezérezredes (1985. szeptember 27-től hadseregtábornok) megfeszített munkával törekedett az MN színvonalának korszerűsítésére. Ez is közrejátszhatott abban, hogy 1985. december 15-én a honvédelmi miniszter tragikus hirtelenséggel — infarktuszban — elhunyt. A megkezdett korszerűsítés természetesen folytatódott. Kárpáti Ferenc — altábornagy, politikai főcsoportfőnök — 1985. december 30-án vezérezredes és honvédelmi miniszteri kinevezést kapott az Elnöki Tanácstól, aki — ha kisebb lendülettel is, de — követte elődje irányvonalát.

A dandár-szervezetre való áttéréssel mindkét haderőnemnél kiiktatódott a hadosztály vezetési szint és így a csapatszervezeteket (eltekintve a hadsereg közvetlenektől) a nyolc hadosztály helyett négy (egy honi légvédelmi és három szárazföldi) hadtest fogta össze. Ennek alapján állították fel az 1. Gépesített Hadtestparancsnokságot Tatán és a 2. Hadtestparancsnokságot Kaposvárott.

Az eddig önálló 3. (ceglédi) Hadtest pedig az 5. Hadseregparancsnokság alá-rendeltségébe került. A gépesített lövész- és harckocsi- ezredkebe egy-egy tü-zérosztályt, valamint egy gépesített lövész- vagy harckocsi zászlóaljkat is szer-veztek. Az eddigi hat hadosztály helyett tehát három gépesített hadtest jött létre. A hadsereg állományában ezzel nem emelkedett a zászlóalj, harckocsik, vala-mint a páncéltörő és tüzfegyverek mennyisége, s így kétséges volt, hogy növe-kedett-e a csapatok ütőképessége. Vagyis kísérlet történt a szárazföldi csapatok átszervezésével a vezetés korszerűsítésére, amely — az előzetes tervek szerint — a csapatok harcértékének megőrzése mellett, létszám- és fegyverzetcsökke-

néssel is járt volna. A szárazföldi csapatok harcértéke gyakorlatilag nem változott, de másrészt jelentős létszám és fegyverzet-csökkenéssel sem járt.

A Honvédelmi Minisztérium szervezetében a honi légvédelem vezető szerveinek átalakításával a Légvédelmi és Repülő Parancsnokság létrehozásával megvalósult a légvédelem egységes központi irányítása Kiss Sándor mérnök altábornagy vezetésével. Létrejött a Fegyverzeti és Technikai Főcsoportfőnökség — amely különösen az anyagi, technikai biztosítás (ATB) egységes, az egész Néphadsereget átfogó rendszerének kialakításával összefüggésben — elősegíthette a csapatok technikai ellátottságának javulását. Megváltozott a szárazföldi fegyvernemi főnökségek szervezeti előrendezése is. A műszaki, a vegyvédelmi főnökségek technikai osztályai az új Fegyverzeti és Technikai Főcsoportfőnökségbe olvadtak be. Maguk a főnökségek pedig a tüzérfőnökséggel együtt a Kiképzési Főfelügyelő irányítása alá kerültek.

A 80-as években a haditechnikai fejlesztés kiterjedt a vezetés technikai ellátottságának korszerűsítésére is. Viszonylag széles körben alkalmazták már a vezetés gépi eszközeit. A 60-as évek stacionáris-, majd a 70-es évek mobil rendszerű (harcvezetési célokat szolgáló, valamint a harceszközök irányító rendszerébe épített, főleg tűzvezetési feladatok megoldását segítő) számítógépei után a 80-as években már megtalálhatók az MN központi szerveinél és a csapatoknál félautomatikus, automatikus információgyűjtő, -feldolgozó, -továbbító berendezések. A korszerűbb híradó eszközök telepítése megjavította az összeköttetést, az információáramlást a különféle vezetési pontok között. A vezetési eszközök korszerűbbé válásával a vezetési képesség összhangban kerülhetett a nagyobb hatású harceszközök irányításával megnövekedett igényével. Ennek következtében a harcbiztosító, kiszolgáló alakulatok teljesítőképessége, hatékonysága megnövekedett és jelentősen növelte a fegyvernemek harci lehetőségeinek kihasználását. Ugyanakkor a vezetés szervezeti rendszere korántsem felelt meg a korszerű követelményeknek.

A "leadersip" csak a 90-es években került napirendre.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- [1] ÁCS Tibor (szerk.): A magyar katonai gondolkodás története — Tanulmánygyűjtemény, Zrínyi Katonai Könyvkiadó, Budapest, 1985.
- [2] BEREK Lajos: A szárazföldi összefegyvernemi csapatok harcának fejlődése 1945—1990 között. Magyar Honvédség Humán Szolgáltató Központ, Budapest, 1997.
- [3] KOLLEGA TARSOLY István (főszerk.): Magyarország a XX. században I. kötet, Babits Kiadó, 1996.
- [4] LIPTAI Ervin (főszerk.): Magyarország hadtörténete II. kötet, Zrínyi Katonai Könyvkiadó, Budapest, 1985.
- [5] MUCS Sándor—ZÁGONI Ernő: A Magyar Néphadsereg története. Zrínyi Katonai Könyvkiadó, Budapest, 1984.
- [6] PATAKY IVÁN: A vonakodó szövetséges. Zrínyi Kiadó, Budapest, 1996.
- [7] SZÉKELY SÁNDOR: Honvédelmi jogszabályok I. kötet 1951—1977.
- [8] Tanulmányok a hadtudományok köréből. MN VK Tudományos osztálya 1986.